

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט
על הפרשה

גיליון ש"י, פר' ראה תשפ"ה

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

עדות על פי זיהוי הקול

על כך השיב הנתבע 'לא'. אמר רב כהנא שאכן הם אינם נעשים עדים על כך, שהרי אמר הנתבע שאינו רוצה שיהיו עדים על הודאתו. עוד מובא שם מעשה שהיה בבית הקברות שאחד הטמין שני עדים בתוך קבר, ובעומדו עם חברו סמוך לקבר, אמר לחבירו מנה לי בידך וחבירו הסכים עמו. אמר לו התובע

שהוא דרש ממנו אלפיים שקל עבור השכרת הרכב, בעוד גרינבלום הכחיש זאת בתוקף וטען שווינטרשטיין מעולם לא ביקש עבור השכירות יותר מחמש מאות שקל - סכום סביר לשכירת רכב לשלושה ימים.

כעת תובע ווינטרשטיין את גרינבלום לבית הדין, בטענה שהאחרון התחייב באלפיים שקל בתמורה להשכרת הרכב. וגרינבלום הכחיש בתוקף וטען שמעולם לא התחייב לסכום כה גבוה.

כעדים הביא ווינטרשטיין את השכנים - הרב אליהו שטרנברג והרב מרדכי ליכטנשטיין - אשר שמעו באותו לילה הגשום את שיחת ההסכם. העדים העידו כי אמנם לא ראו בבירור את פניו של האיש השני בשל החושך והגשם, אך הם מזהים בוודאות את קולו של גרינבלום מסכים עם הסכום של אלפיים שקל.

השאלה שניצבה בפנינו: האם עדים נאמנים להעיד על פי זיהוי הקול בלבד (טביעות עינא דקלא) כאשר לא ראו בבירור את הנתבע בעת מעשה ההתחייבות?

תשובה

הטמנת עדים

בגמרא (סנהדרין כט:): מובא מעשה באחד שהטמין עדים לחבירו בתוך היריעה הפרוסה סביב המיטה (-כילת המיטה), וחבירו לא ידע שהם נמצאים שם, המטמין ניצל את חוסר ידיעת חברו ובעוד העדים שומעים תבע מחברו שהוא חייב לו מנה, וחבירו הודה לו על כך. הוסיף התובע ואמר 'הערים והישנים הנמצאים במקום יהיו עדים ויעידו על כך',

שכונת נחלאות שבירושלים, בסמטה צרה ומרוצפת אבן, התגוררו שני יהודים חרדים - אברהם צבי גרינבלום, בעל חנות לספרים ועתיקות, ויצחק יהודה ווינטרשטיין, בעל מוסך קטן לתיקוני רכב.

גרינבלום, איש בן חמישים וחמש, היה ידוע בשכונה כתלמיד חכם ובעל ידע רב בתורה. חנותו הקטנה הייתה מלאה בספרים עתיקים, כתבי יד ופנקסים ישנים שאסף לאורך השנים.

ווינטרשטיין, בן ארבעים ושתיים, ירש את המוסך מאביו. הוא היה בעל מלאכה מיומן, אך הוא סבל מקשיים כלכליים בשל התחרות הקשה עם מוסכים גדולים יותר באזור.

באחד מימי החורף הגשומים, נתקלקל רכבו הישן של גרינבלום - פיג'ו עתיק משנות התשעים שעליו הסתמך לנסיעותיו לקניית ספרים בערים השונות. הוא פנה לווינטרשטיין לתיקון, אך התברר שהתיקון יימשך כמה ימים.

"יצחק יהודה", אמר גרינבלום בדאגה, "יש לי נסיעה חשובה מאוד מחר למכירה פומבית של ספרים נדירים בצפת. אם לא אגיע, אפסיד הזדמנות של פעם בחיים."

"אני מבין את המצב", השיב ווינטרשטיין, "אבל הרכב שלי השני גם בתיקונים."

אחר כך, באותו ערב, התקיים שיח מסתורי בחצרו של ווינטרשטיין. השכנים שמעו קולות של שני אנשים, אך בגלל החושך והגשם לא ראו בבירור מי היה האיש השני. הם זיהו בוודאות את קולו של ווינטרשטיין מזמין את האיש השני "נסגור על זה. תשלם לי אלפיים שקל עבור השכרת הרכב לשלושה ימים."

למחרת בבוקר, גרינבלום יצא בפיג'ו אחר - חדש יחסית - של ווינטרשטיין לנסיעתו לצפת. הוא חזר לאחר שלושה ימים מרוצה ומאושר, לאחר שרכש כמה כתבי יד נדירים. כאשר בא לשלם לווינטרשטיין, התפתח ביניהם וויכוח. ווינטרשטיין טען בכל תוקף

אלא שהפרישה ביאר שם שכוונת הרמב"ם והטור היא שהסומא מזהה את האדם על ידי מישוש וכדומה, ולכן צריך פסוק לפוסלו, אמנם על פי 'טביעות עינא דקלא' בלבד, גם מי שאינו סומא אינו יכול להעיד. החתם סופר האריך בנושא והסיק שאין להעיד על פי 'טביעות עינא דקלא', ושזה אף גרוע מאומדנות אחרות

'החיים והמתים יהיו עדים על כך', אך הנתבע לא הסכים. אמר ריש לקיש שאכן הם אינם נעשים עדים כיון שאמר בפירוש שאינו מסכים על כך.

וכן נפסק להלכה (סימן פא סעיף יג): הטמין לו עדים בכילה, ואמר לו מנה לי בידך, ואמר לו הן, ואמר לו שהערים והישנים יהיו עדים, ואמר לו שאינו מסכים, אין העדים יכולים להעיד על כך. אבל אם שתק להצעה שהערים והישנים יהיו עדים הרי זו הודאה בעדים. ומבואר שרק סירוב מפורש פוסל, אבל הסכמה מפורשת או הסכמה שבשתיקה מכשירה את העדות.

ויש לעיין: אם העדים הוטמנו באופן שלא היו יכולים לראות את הנתבע, איך יוכלו להעיד, הלא לא ראו את הנתבע הזה

ורק שמעו את קולו, ולכאורה מוכח מכאן שהעדים רשאים להעיד על פי זיהוי קולו של הנתבע.

טביעות קלא במסית

בדין 'מסית' שעונשו מיתה כמו שכתוב 'כי הרג תהרגנו' (דברים יג י), מצאנו בגמרא (סנהדרין סז.) שמכמינים עדים למסית: מדליקים נר בבית הפנימי ומושיבים עדים בבית החיצון, כדי שיראו אותו וישמעו קולו והוא לא יראה אותם. הלה אומר לו 'אמור מה שאמרת לי ביחוד' והוא אומר, והלה משיב 'איך נניח את אלקינו שבשמים ונעבוד עבודה זרה? אם חוזר בו - מוטב, ואם אומר 'כך חובתנו, כך יפה לנו' - העדים ששומעים מבחוץ מביאים אותו לבית דין וסוקלים אותו.

עוד מובא שם מעשה שהיה בבית הקברות שאחד הטמין שני עדים בתוך קבר, ובעומדו עם חבירו סמוך לקבר, אמר לחבירו מנה לי בידך וחבירו הסכים עמו. אמר לו התובע 'החיים והמתים יהיו עדים על כך, אך הנתבע לא הסכים. אמר ריש לקיש שאכן הם אינם נעשים עדים כיון שאמר בפירוש שאינו מסכים על כך

ופירש רש"י (ד"ה הן רואין) שמדליקים את הנר כדי שיראוהו, שאם אינם יכולים לראותו אינם יכולים להעיד עליו לחייבו מיתה, ואף על פי ששמעו את קולו, לא הוי עדות לענין מיתה, כי יכול לטעון שזה לא הוא היה. הרי שסבר רש"י שלענין מיתה לא מועיל טביעות עינא של קול, ואין יכולים להעיד כל שלא ראוהו. ויש שדייקו ממה שכתב רש"י 'לחייבו קטלא' ולא כתב סתם שעדים אינם יכולים להעיד בטביעות עינא דקלא, שרק לחיוב מיתה לא מועיל זיהוי על פי קול, אבל לחיוב ממון מועיל.

הכרת הקול בדיני ממונות

על סוגיית הכמין לו עדים בכילה הביא שלטי הגיבורים (רי"ף סנהדרין ח.) את דברי היד רמ"ה (סנהדרין סז.) שכתב לגבי דין מסית שעדים נדרשים לראות אותו ולשמוע את קולו, ומדבריו שם נראה שהוא דין בכל עדות שאין די בשמיעה וצריכים ראייה. אמנם בברכי יוסף (חושן משפט סימן לה סק"ט) הביא תשובת הר"י מיגאש מכתב יד (בנדפס הוא בסימן קמט) שנשאל אם תגמר העדות על שמיעת קול מבלי ראיית האיש, כגון שהיה יושב במקום אחד ושמע את חבירו מקלל או מגדף, והשיב שאם הוא מכיר את קול חבירו יכול הוא להעיד עליו במה שישמע ממנו ואף על פי שאינו רואהו. והביא ראייה מהסוגיא לעיל אודות מי שהטמין לחבירו עדים מאחורי הגדר ואמר לו מנה לי בידך והלה לא הסכים שיעידו עליו, ומשמע שאם היה מסכים שיעידו עברו היה מועיל, אף

שהיו העדים מאחורי הגדר ולא ראו. וביאר שם שאף שהיה אפשר להעמיד את דברי הגמרא שהעדים ראוהו והכירוהו והוא לא ראה אותם, אין נראה כן מסתימת לשון הגמרא, ומסתימת דבריו שפירש אופנים רבים של עדות שמיעה, משמע שבכל האופנים מתקבלת עדות שמיעה. הרי לנו שהדבר תלוי במחלוקת: לדעת השלטי גיבורים והרמ"ה, לא מועילה עדות על פי הכרת קול, וכן סבר רש"י לענין מיתת בית דין. ולדעת הר"י מיגאש מועילה עדות על פי הכרת הקול.

מחלוקת הפוסקים בדיני ממונות

גם הקצות החושן (סימן פא סעיף יג) הסתפק באופן שבו הטמין אדם עדים מאחורי גדר, ושמעו העדים את הנתבע מודה, האם העדים צריכים לראות את הנתבע בבירור מתוך הכילה ב'טביעות עינא' כדי לוודא שזה הוא ולא אדם אחר, או שמא די ב'טביעות עינא דקלא' - בזיהוי קולו. והביא ראייה מדברי הגמרא לגבי מסית, שאמרו שמדליקים נר כדי שהעדים יראו וישמעו את קול המסית, ופירש רש"י שאם לא יראו את המסית לא יוכלו להעיד עליו לחייבו מיתה. מסיק מכך הקצות החושן ש'טביעות עינא דקלא' אינה מספיקה בדיני נפשות, ואם כן הוא הדין גם בדיני ממונות, שאין עדות כזו תועיל להוציא ממון. כדבריו כתב גם החתם סופר (חושן משפט סימן ב), והביא את דברי הרמב"ן על מה שאמר יצחק אבינו (בראשית כז כב) 'הקול קול יעקב', שהדבר מוכיח שאנשים יכולים לשנות את קולם כדי להטעות ולגרום שיחשבו שהם אדם אחר. לכן, אף על פי שברוך כלל ניתן להעיד על פי זיהוי קול, באופן שהכמינו עדים והכניסו אדם למקום שבו העיד, יתכן שהכניסו אדם אחר שהתכוון לשנות את קולו כדי שיחשבו שהוא הנתבע, ועל כן העדות אינה קבילה.

שוב דן החתם סופר בעיקר הדבר האם עדות יכולה להתקבל על פי שמיעה בלבד, והביא מדברי הדיין המופלג רבי דניאל שדקדק מדברי הרמב"ם (עדות פרק ט הלכה יב) הטור והשו"ע (חושן משפט סימן לה סעיף יב) שסומא אינו יכול להעיד גם אם הוא מזהה את הקול, משום שפסולו הוא מן התורה, שנאמר (ויקרא ה א) 'והוא עד או ראיה'. משמע מזה לכאורה שמי

שאינו סומא ויכול לראות, יוכל להעיד על זיהוי קולו גם אם לא ראה את האדם. אלא שהפרישה ביאר שם שכוונת הרמב"ם והטור היא שהסומא מזהה את האדם על ידי מישוש וכדומה, ולכן צריך פסוק לפסולו, אמנם על פי 'טביעות עינא דקלא' בלבד, גם מי שאינו סומא אינו יכול להעיד. החתם סופר האריך בנושא והסיק שאין להעיד על פי 'טביעות עינא דקלא', ושוה אף גרוע מאומדנות אחרות.

לעומתם, בנתיבות המשפט (סימן פא סעיף ז) חלק על דברי הקצות החושן. לדבריו הדרישה דוקא לראות ושאר די בשמיעת הקול, היא רק בדיני נפשות, שם נדרשת גם ראייה וגם ידיעה, וידיעה לבדה אינה מספקת. אך בדיני ממונות, מצאנו שניתן לקיים עדות על ידי ידיעה בלבד ללא ראייה (סימן ל סעיף יד), והסמ"ע (סק"מ) מבאר את הכוונה, שמדובר במקרים שבהם גנב חפץ, וידוע שהיו לנגנב כלים בבית ולא היה שם איש זולת הגנב, שדנים כאילו ראו אותו גונב (סימן צ סעיף ו, סעיף טז). כך גם אם עדים ראו שאדם נכנס לבית חברו שלם, ויצא משם חבול, ולא היה שם איש אחר שיכול היה לחבול בו, תולים את הדבר באחד שנמצא בבית. לכן, מסקנת הנתיבות המשפט, שבדיני ממונות 'טביעות עינא דקלא' תועיל. וכך גם דעתו של השער משפט (סימן לה סעיף ד) ש'טביעות עינא דקלא' תועיל בעדות ממונות, והאריך להוכיח שהיא תועיל אף במקום שיש הכחשה, וכתב שזו היא גם דעת המחבר.

הפרי חדש (עבודה זרה פרק ה הלכה ג בסוף מים חיים) העלה אפשרות כי הדרישה להדליק נר במסית, ולכן ש'טביעות עינא דקלא' אינה מועילה, היא מפני שהמסית מן הסתם מדבר בלחישא ומשנה את קולו כדי שלא יזהו אותו. לכן, באמת במקרים מעין אלו לא מועילה 'טביעות עינא דקלא'. אך בדרך כלל, אין סיבה ש'טביעות עינא דקלא' לא תועיל. מדבריו עולה שגם הוא סבר שזיהוי הקול מועיל בדיני ממונות. [יש לציין שבראשית דבריו כתב שלענין איסור והיתר 'טביעות עינא דקלא' מועילה, אך לממונות יתכן שלא. אולם בסוף דבריו שינה דעתו וקבע שהעיקר הוא שמסית שונה משאר המקרים משום שמשנה קולו, ובשאר העניינים 'טביעות עינא דקלא' מועילה].

מסקנת ההלכה

העולה לדינא: הוצאת ממון על פי עדות של עדים ששמעו ולא ראו ומועידים על פי 'טביעות עינא דקלא', עומדת במחלוקת בין הפוסקים. לפיכך, יוכל המוחזק לטעון 'קים לי' כשיטה הסוכרת שאין עדות כזו מספיקה.

